

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЛОШКОГ ФАКУЛТЕТА – БЕОГРАД

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовано Комисију:

Комисију је именovalo Наставно-научно веће Филолошког факултета на седници од 26. јуна 2020. године.

2. Састав Комисије:

Ментор: др Александра Вукотић, доцент, Филолошки факултет Универзитета у Београду
Ужа научна област: наука о књижевности, америчка књижевност
Датум избора у звање: 06.02.2018.

др Радојка Вукчевић, редовни професор, Филолошки факултет Универзитета у Београду
Ужа научна област: наука о књижевности, америчка књижевност
Датум избора у звање: 28.09.2005.

др Зоран Пауновић, редовни професор, Филолошки факултет Универзитета у Београду
Ужа научна област: наука о књижевности, енглеска и америчка књижевност
Датум избора у звање: 03.04.2006.

др Владислава Гордић Петковић, редовни професор, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду
Ужа научна област: наука о књижевности, енглеска и америчка књижевност
Датум избора у звање: 24.10.2008.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име, име једног родитеља, презиме	Михајло, Вујош, Тошић
Датум и место рођења	25. 9. 1990. Пожаревац
Наслов мастер рада	Примена аудио-визуелних средстава у настави вокабулара код ученика од првог до четвртог разреда основне школе
Датум и место одбране мастер рада	15. 7. 2014. Филолошки факултет Универзитета у Београду
Научна област из које је стечено академско звање мастера	методика наставе енглеског језика.

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Популарна култура као оквир приповедања у романима *У знаку незаконито рођених, Лолита и Пнин* Владимира Набокова

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација Михајла Тошића обухвата 120 компјутерски штампаних страница (проред 1), а подељена је на шест поглавља: 1. Увод (стр. 1-2), 2. О животу Владимира Набокова, његовом писању и аспектима који су утицали на настанак романа *Пнин*, *Лолита* и *У знаку незаконито рођених* (стр. 3-12), 3. Култура, популарна култура и још неки релевантни појмови (стр. 13-24), 4. Популарна култура у контексту романа двадесетог века (стр. 25-44), 5. Елементи популарне културе у стваралаштву Владимира Набокова (стр. 45-107), 6. Закључак (стр. 108-114). Поглавља су систематично подељена на велики број потпоглавља, чиме је структура рада додатно учвршћена. Списак литературе приложен на крају рада (стр. 115-119) садржи 100 библиографских јединица.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Увод дефинише предмет и циљ истраживања дисертације као анализирање три романа Владимира Набокова из такозване америчке фазе, *У знаку незаконито рођених* (1947), *Лолита* (1955) и *Пнин* (1957), у контексту популарне културе као заједничког оквира и важног фактора који умногоме одређује не само услове и узроке настанка романа, већ и различите контексте у којима се они данас тумаче. Кандидат Михајло Тошић овде указује на неухватљивост комплексног појма култура, те намеру да теоријску грађу коју користи као референтни оквир за испитивање одређених аспеката популарне културе укрсти са подацима о животу и раду Владимира Набокова, не само за време његовог боравка у Сједињеним Америчким Државама, већ и у периоду који је претходио његовом доласку у Америку, како би се, како кандидат наводи, узело у обзир све оно за шта се буде сматрало да је Набокова усмерило у правцу популарног.

Кандидат у Уводу указује и на различит ниво експлицитности присуства одређених елемената популарне културе у наведеним романима, које подробније анализира у наредним поглављима, истичући да се оригиналност његове дисертације између осталог огледа и у одабиру корпуса, односно романа који „представљају карактеристичну и недовољно присутну комбинацију“, а која доноси нове перспективе у одлике Набоковљевог стваралаштва.

У поглављу **О животу Владимира Набокова, његовом писању и аспектима који су утицали на настанак романа *Пнин*, *Лолита* и *У знаку незаконито рођених*** Михајло Тошић посматра Владимира Набокова у контексту различитих фактора који су утицали на његов живот и писање, и указује на њихове одјеке у самим романима, започињући дијалог са основним хипотезама постављеним у уводу. У овом поглављу дат је кратак осврт на одабране романе и њихову рецепцију, како у Сједињеним Америчким Државама, тако и код нас, али и на претходна истраживања Набоковљеве поетике.

Поглавље **Култура, популарна култура и још неки релевантни појмови** представља теоријско-методолошки оквир истраживања, и састоји се од седам потпоглавља: **Култура, „Висока“ и „ниска“ култура, Популарна култура, Масовна култура, Популарна култура и слободно време, Популарна култура и идеологија и Модернизам и постмодернизам као још два појма релевантна за разумевање популарне културе.** Овај део даје преглед најзначајнијих теоријских поставки, и аутор у

наведеним потпоглављима користи метод анализе, укрштајући различита схватања појма култура, које се првенствено заснива на Фисковом разумевању културе као „јединственог живог процеса који се никада не завршава“. На том фону Михајло Тошић разматра и тумачења других истакнутих теоретичара културе, од становишта Метјуа Арнолда да култура представља само најбоље плодове цивилизације, до виђења културе као процеса који је заједнички за све чланове друштва. Тошић у том смислу разматра и проблематизује читав низ термина и перспектива, од идеје о „чистој“ и „високој“ култури Ерика Доналда Хирша и Вилијама Бенета и „елитистичких“ схватања културе Теодора Адорна и Макса Хоркхајмера, до идеје Рејмонда Вилијамса и Стјуарта Хола (између осталих) о култури и уметности које се не могу посматрати засебно од живота једног друштва. Тошић затим разматра термине популарна и масовна култура, указујући на различите могућности тумачења појма популарног, углавном кроз визуру Џона Фиска и Џона Сторија, прелазећи постепено на разматрање потрошачких, комерцијалних и материјалних аспеката културе, затим популарне културе и слободног времена али и популарне културе и идеологије, у кључу Манхајма, Фиска и Сторија. У последњем потпоглављу Тошић испитује појмове модернизма и постмодернизма у контексту популарне културе, укрштајући теоријске поставке Јиргена Хабермаса, Терија Иглтона, Жана Бодријара и Фредрика Џејмсона

У поглављу **Популарна култура у контексту романа двадесетог века** Михајло Тошић концепт популарне културе разматра у односу на књижевност, истичући своју намеру да елементе популарне културе посматра првенствено као оквир приповедања, односно потенцијални идентификујући или узрочни фактор одређених аспеката, или као позадину која се у знатној мери рефлектује у одабраном корпусу романа тако што утиче на њихов настанак, начин писања њиховог аутора, било да се ради о мотивима за одабир тема, начинима грађења ликова, разлозима за њихове поступке или развој радње у одређеним правцима. Смештајући популарну културу у контекст „стања самог романа“, Тошић пише о начинима на које популарна култура улази у роман 20. века и постаје нераскидиви елемент поља књижевности на тематском, приповедном и другим плановима. И ово поглавље је ради прегледности подељено на три потпоглавља: **Постмодернизам, популарна култура и другачији начини писања, Зашто је потребно Набокова посматрати у контексту постмодернизма?** и **Самопроглашени амерички писац и смрт аутора**, при чему унутар трећег потпоглавља проналазимо још једно, **Још нека разматрања у вези са преласком на енглески језик као примарни језик писања**. И овде се Тошић позива, те полемише са неким од најважнијих књижевних теоретичара, попут Жерара Женета, Брајана Мекхејла и Ихабана Хасана, између осталих. Тошић закључује да се деелитизација уметности и књижевности намеће као један од основних предуслова да популарна култура постане прихваћени део књижевности, те истиче „прагматичност“ постмодернистичког текста због тога што има потенцијал да допре до ширег круга читалаца. Без намере да Набокова дефинише као модерног или постмодерног аутора, Тошић указује на „намерне или ненамерне постмодернистичке моменте“ у његовој прози који су изградили темељ Набоковљевог “пробоја” код великог броја читалаца у Америци и омогућили му да постане део онога за шта све више почиње да се користи термин популарна култура. Коначно, у последњем потпоглављу Тошић истиче важност Набоковљевог животног искуства, али и преласка на енглески језик као примарни језик писања, полемишући са теоријама о „смрти аутора“. У Набоковљевом случају, закључује Тошић, стиче се утисак нераздвојивости живота и дела које из њега проистиче.

Поглавље **Елементи популарне културе у стваралаштву Владимира Набокова**, које представља најопширнији део рада, подељено је на следећа потпоглавља: **Опште могућности и основе за упоређивање Набоковљевих америчких романа, Популарна култура и стереотипи као један од битних концепата у оквиру ње, Стереотипи у оквиру популарне културе и улога масовних медија у њиховом формирању** (са потпоглављима **Популарна култура и родни стереотипи у књижевности и Набоков и представе и улоге жене из угла популарне културе**), **Иронија, цинизам, прикривени подсмех и манипулација као специфична врста одговора на културу, односно окружење у коме се налазе ликови романа, Популарна култура и психологија и Идеологија као покретач механизма популарне културе али и или као њена последица америчким романима Владимира Набокова**. Кандидат у овом поглављу поступно и аргументовано доказује своје почетне хипотезе, од становишта да у одабраним романима постоји заједничка нит коју не треба посматрати ни као дидактички ни као намерни покушај уопштавања ради постизања одређеног циља, већ као својеврсни коментар писца на окружење у коме се тренутно налази, интеракцију тих тренутних стања и догађања са пишчевим претходним искуством, као и са његовом размишљањима о будућности, затим да је популарна култура можда несвесни и ненамеравани, али свеприсутни заједнички фактор са значајним утицајем на Набоковљево стваралаштво. Тошић доказује и да посматрани заједно, елементи популарне културе у овим романима формирају слику Набоковљевих фиктивних светова, а њиховим анализирањем може да се дође до одређених увида у токове и стања у стварном свету, из кога је аутор потекао. За Тошића се утицај популарне културе пре свега огледа у специфичном начину на који она утиче на мишљење појединца у наведеним романима. Коначно, Тошић у овом поглављу показује и да елементи популарне културе, иако посматрани на примеру једног конкретног периода, могу да пруже универзалну слику човека, а сами романи и слика коју они дају нису ограничени временом у ком су настали.

Одређујући опште могућности и основе за упоређивање Набоковљевих америчких романа, Тошић указује на сличности романа *У знаку незаконито рођених*, *Лолита* и *Пнин*, упркос њиховој тематској разноликости, а које се првенствено огледају у томе што, према Тошићу представљају „паралелне могућности перцепције и манифестације једне исте стварности“ – стварности аутора. Упоређујући ликове из наведених романа, пре свега Адама Круга, Хамберта Хамберта и Тимофеја Пнина, кандидат у њима препознаје немогућност, односно недостатак воље да се прилагоде новом окружењу. Тошић затим прелази на анализу стереотипа у популарној култури, стављајући акценат на родне стереотипе и представе и улоге жене из угла популарне културе, које потом анализира на примеру одабраних романа. Тошић полази од Хамбертовог описа „нимфица“, који затим проналази и у друга два Набоковљева романа у фигури неискуне, несамосталне жене која не може да опстане у сопственом окружењу без мушкарца, закључујући поглавље о родним стереотипима анализом „независне женствености“ и отворене сексуалности које несумњиво преносе дух једне епохе. Тошић затим прелази на анализу окружења у ком се ликови налазе, поклањајући посебну пажњу одговору ликова на сопствену средину. Контрастирајући атмосферу у наведена три дела, Тошић проналази заједничку нит у новом окружењу у коме су главни ликови одабрали да живе (Хамберт Хамберт), или су директно (Адам Круг) или индиректно (Тимофеј Пнин) у таквом окружењу приморани да живе, а које карактеришу вредности потпуно супротне онима на које су ови јунаци навикли. Тошић у овом одељку анализира свакодневне животне тешкоће и неслагање са

окружењем Набоковљевих јунака, истичући како стилска и језичка средства, тако и ауторово изванредно познавање историје, политике и културе. Након тога следи логичан прелаз на однос популарне културе и психологије, где Михајло Тошић разматра појам масовне свести коју карактерише заједнички начин размишљања и делања, а насупрот којој стоје индивидуалци попут три поменућа главна лика из анализираних романа. Тошић, разумљиво, највише простора посвећује анализи Набоковљевог односа према популарној култури и идеологији, разматрајући са посебном пажњом не само судбине Набоковљевих јунака, већ и наизглед неприметне напомене приповедача, у којима се читава преиспитивање опште прихваћених ставова према уметности, култури, образовању, егзистенцији, половима и другим сферама свакодневног живота.

У **Закључку** кандидат резимира резултате свог истраживања.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Тошић, М. (2017). „Елементи еротског у роману ‘Лолита’ Владимира Набокова“. *Браничево, часопис за књижевност и културу* 3-4/2017. (стр. 180-194).
2. Тошић, М. (2015). „Феномен културног шока и психолошки утицај на појединца“. *CASCA, časopis za kulturu, društvene nauke i umetnost*. vol. 1 (4). (стр. 145-154). (доступно на: <https://www.cceol.com/search/journal-detail?id=1400>)
3. Тошић, М. (2015). „Стереотипи у медијима и утицај који имају на конструкцију и поимање социокултурне стварности“. *CASCA, časopis za kulturu, društvene nauke i umetnost*. vol. 1 (4). (стр. 167-180). (доступно на: <https://www.cceol.com/search/journal-detail?id=1400>)

VII ЗАКЉУЧЦИ, ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Полазећи од постављеног научног циља дисертације **Популарна култура као оквир приповедања у романима У знаку незаконито рођених, Лолита и Пнин Владимира Набокова** да се испита феномен популарне културе као заједнички оквир и важан фактор за развој приче у наведеним делима, аутор дисертације Михајло Тошић је посматрао стваралаштво Владимира Набокова у односу на дух времена у ком ова дела настају, средину двадесетог века у Сједињеним Америчким Државама. Сумирајући своје ставове о Набоковљевој прози, Михајло Тошић на више места у раду истиче да његова дисертација не представља потрагу за јединственом анализом или критиком која би обухватила и приказала све одлике Набоковљевог писања у контексту популарне културе, што, како наводи, није ни могуће узевши у обзир како свестраност овог великог америчког и светског писца, тако и флуидност и неухватљивост самог појма културе. Наиме, након темељне анализе концепта културе и њених манифестација, Тошић закључује да култура представља непрекидни процес стварања, смењивања, размењивања односно циркулисања најразличитијих значења и производа у оквиру друштва које је истом том културом

дефинисано. Како није могуће направити коначан одабир дефинишућих елемената културе, Тошић је у својој дисертацији посматрао неколико примера који су му послужили да прикаже принцип функционисања таквог процеса. Средином 20. века, у тренутку када Набоков објављује наведене романе, долази до важних промена у разумевању културе, и кандидат Тошић у својој дисертацији указује на различите манифестације те промене у Набоковљевом стваралаштву. У први план доспевају свакодневни проблеми обичних људи о којима Набоков пише „без задршке“ и кроз сопствено богато животно искуство, закључује Тошић.

За Михајла Тошића Набоков у *Лолити* отворено и конкретно указује на промене које популарна култура доноси, од тога да се све више и слободније говори о темама које су некада представљале табу до све веће слободе избора, при чему Лолита представља нову генерацију младих у Америци. Управо овај роман најсликовитије указује на потенцијалну опасност популарних садржаја којима ликови често приступају некритички и неискусно. Тошић истиче да за разлику од Лолите, Адам Круг из романа *У знаку незаконито рођених* покушава да пружи активан отпор масовним и популарним садржајима у којима препознаје неисправност новог система вредности, али и да се његова одлука да се таквим садржајима успротиви показује као кобна. Тимофеј Пнин, како кандидат наводи на више места у раду, представља неку врсту средине између та два екстрема, пошто свом окружењу приступа час неискусно и наивно, час уздржано. Тошић након опширнијег разматрања Набоковљеве биографије, књижевне критике и одабраних романа закључује да би се Лолита, Круг и Пнин уједно могли посматрати и као три стране ауторове личности које у различитим ситуацијама извиру на површину, а које показују његову жељу за изолацијом коју манифестује кроз бекство од револуције и рата, отвореност ка новим и другачијим искуствима, али и „пниновску срдачност“ која Набокову помаже да превазиђе проблеме у прилагођавању новој средини.

Тошић је у својој дисертацији успешно доказао хипотезе које је поставио на почетку рада, а најпре хипотезу о популарној култури као свеprisутном заједничком фактору који има значајан утицај на Набоковљево стваралаштво. Разматрајући масовни, манипулативни и идеолошки карактер популарне културе, односно утицај популарне културе на формирање родних стереотипа, образовање, економију, провођење слободног времена и свакодневни живот уопште, Тошић у Набоковљевим романима *У знаку незаконито рођених*, *Лолита* и *Пнин* популарну културу препознаје као заједнички проблем, те је дефинише као њихов заједнички именоватељ.

Популарна култура је међутим више од пуке окоснице романа, што Тошић јасно показује из поглавља у поглавље. Елементи популарне културе са једне стране формирају слику пишчевих фиктивних светова, при чему истовремено говоре о токовима и стању у стварном свету и окружењу у ком Набоков ствара своја дела. Тошић наводи бројне примере који говоре у прилог овој хипотези, а који, како кандидат сматра, читаоца наводе на закључак да је писац у романе уткао фрагменте свог живота. За Тошића се ова хипотеза ипак може оспоравати тврдњом да је свет анализираних романа искључиво плод ауторове маште, те да се аутобиографски подаци могу посматрати као један од приповедних поступака. У том смислу, један од најважнијих Тошићевих закључака јесте да би било погрешно учитавати експлицитну намеру писца да у својим делима говори о стварном свету са одређеним унапред постављеним циљем.

Кандидат је на конкретним примерима из одабраних романа успешно показао и на које све начине популарна култура у Набоковљевим романима утиче на мишљење

појединца, разматрајући теорије о расподели моћи у друштву, механизму изазивања жеље и манипулацији, али и омасовљавању мисли, односно целокупног начина размишљања. Како Тошић закључује, судбине јунака романа јасно указују на то да је појединац који се успротиви доминантној, односно масовној култури осуђен на изопштавање из друштва – било симболично било дословно. Адам Круг тако прекасно схвата да као појединац није у стању да се избори са системом, па не успева да сачува ни свој живот ни живот свог сина. Док Хамберт Хамберт покушава да искористи систем тако да и сам манипулише људима око себе, на крају и сам постаје жртва сопствених манипулација и умире у затвору. Тошић код Пнина пак препознаје симболичну пропаст јер је након неуспешног покушаја да се прилагоди окружењу приморан да се одсели и потражи други посао и дом.

Тошић напослетку истиче да адекватно разумевање механизма истражених аспеката популарне културе развија способност критичког приступа и другим врстама популарне идеологије, и указује на универзалну вредност анализираних романа и порука које они шаљу, због чега је Владимир Набоков не само популаран већ и ванвременски писац. У томе се између осталог огледа и вредност Тошићеве дисертације, која доноси свеже увиде у стваралаштво Владимира Набокова, отварајући истовремено нове теме за будућа истраживања живота и дела овог великог писца.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Промишљеним и теоријски чврсто утемељеним, али и свежим ишчитавањем романа одабраних по чврстим и јасним критеријумима, кандидат је у дисертацији ПОПУЛАРНА КУЛТУРА КАО ОКВИР ПРИПОВЕДАЊА У РОМАНИМА У *ЗНАКУ НЕЗАКОНИТО РОЂЕНИХ, ЛОЛИТА* И *ПНИН* ВЛАДИМИРА НАБОКОВА дошао до читавог низа истински иновативних увида и закључака. Михајло Тошић показује изванредно познавање како културноисторијског контекста у коме је стварао Владимир Набоков, тако и његове поетике. Кандидат је у овој дисертацији потврдио своју способност за анализу књижевноуметничког текста, његово сагледавање у теоријском и историјском контексту из кога потиче, као и способност доношења самосталног критичког суда. Своје закључке је изложио прегледно и систематично, јасним и прецизним научним језиком, који читаоцу несумњиво олакшава сналажење у сложеној проблематици ове дисертације.

IX ПРЕДЛОГ

На основу свега изложеног, Комисија сматра да је Михајло Тошић обрадом теме под насловом ПОПУЛАРНА КУЛТУРА КАО ОКВИР ПРИПОВЕДАЊА У РОМАНИМА У *ЗНАКУ НЕЗАКОНИТО РОЂЕНИХ, ЛОЛИТА* И *ПНИН* ВЛАДИМИРА НАБОКОВА написао вредно научно дело, од несумњивог значаја за српску англистику и науку о књижевности. Због тога предлажемо Наставно-научном већу Филолошког факултета у Београду да ову докторску дисертацију прихвати, а кандидату одобри приступ усменој одбрани рада.

У Београду, 15. јула 2020. године

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

1. др Александра Вукотић, доцент, америчка књижевност, 2018, Филолошки факултет Универзитета у Београду
2. др Радојка Вукчевић, редовни професор, америчка књижевност, 2005, Филолошки факултет Универзитета у Београду
3. др Зоран Пауновић, редовни професор, енглеска и америчка књижевност, 2006, Филолошки факултет Универзитета у Београду
4. др Владислава Гордић Петковић, редовни професор, енглеска и америчка књижевност, 2008, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду